

УДК 159.9:612.82:165

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.65.9>

КРИТИКА ЕПІФЕНОМЕНАЛІЗМУ КРИЗЬ ПРИЗМУ НЕЙРОБІОЛОГІЧНИХ ДОКАЗІВ АКТИВНОЇ УЧАСТІ СВІДОМОСТІ В ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ

Михайло Жилін

Одеський національний морський університет,
кафедра практичної психології
вул. Мечнікова, 34, м. 65029, Одеса, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-2898-4403>

У статті проаналізовано проблему епіфеноменалізму в контексті сучасних нейробіологічних досліджень свідомості. Об'єктом дослідження є епіфеноменалізм як одна з основних концепцій філософії свідомості, у межах якої свідомі стани інтерпретуються як побічний продукт нейронних процесів, позбавлений причинної здатності впливати на формування поведінки. Предметом дослідження є аналіз сучасних нейробіологічних даних, що підтверджують активну участь свідомості в процесах ухвалення рішень. Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до проблеми взаємодії філософії свідомості та сучасної нейронауки, що відкриває нові можливості для переосмислення класичних концепцій, зокрема у філософії розуму. Метою статті є критичний аналіз епіфеноменалізму та обґрунтування тези про каузальну роль свідомості на основі здобутків сучасної когнітивної нейронауки. Методологія дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході, що поєднує філософський аналіз, нейрофілософію та інтерпретацію емпіричних даних нейронауки. Особливу увагу приділено сучасним дослідженням мозкових механізмів ухвалення рішень, ролі префронтальної кори, мережі значущості та систем прогнозування мозку, які відображають складну взаємодію свідомих і несвідомих процесів. Показано, що сучасні нейробіологічні моделі, зокрема підходи predictive processing та active inference, дають змогу трактувати свідомість як функціонально значущий компонент когнітивної діяльності. Результати сучасних нейронаукових досліджень указують на необхідність перегляду редукціоністських підходів до пояснення свідомості та відкривають нові можливості для міждисциплінарного аналізу взаємодії нейронних і когнітивних процесів. Наукова новизна дослідження полягає у філософській інтерпретації сучасних нейробіологічних даних як аргументу проти епіфеноменалістської концепції свідомості, а також формулюванні підходу, що розглядає свідомість як активний елемент процесів ухвалення рішень. Отримані результати розширюють можливості філософського осмислення взаємодії свідомих і нейронних процесів та сприяють подальшому розвитку міждисциплінарних досліджень у галузі філософії свідомості та когнітивної нейронауки.

Ключові слова: свідомість, епіфеноменалізм, нейробіологія, ухвалення рішень, нейрофілософія, предиктивна обробка інформації, активний інференс.

Постановка проблеми. Проблема природи свідомості посідає центральне місце у сучасній філософії розуму, а епіфеноменалізм є однією з найбільш дискусійних і впливових концепцій. У межах цього підходу свідомість тлумачиться як побічний продукт нейронних процесів, позбавлений каузальної ефективності. Вона розглядається як феномен, що супроводжує активність мозку, проте не має реального впливу на формування рішень чи регуляцію дій.

Водночас розвиток когнітивної нейронауки та нейробіології істотно ускладнив таке розуміння. Емпіричні дослідження мозкових механізмів ухвалення рішень, функціонування префронтальної кори, мережі значущості та інших нейронних систем засвідчують

© Жилін М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

складну інтеграцію свідомих і несвідомих процесів. Це спричиняє переорієнтацію наукового дискурсу до розгляду свідомості як функціонально значущого елемента когнітивної діяльності та актуалізує потребу філософського переосмислення епіфеноменалізму з урахуванням новітніх нейробіологічних даних.

Основним теоретичним вузлом цієї проблеми є ментальна каузальність. У межах епіфеноменалізму заперечується казуальний вплив свідомих станів на фізичні процеси, що цілком узгоджується з принципами редукціоністського фізикалізму. Проте така позиція породжує низку концептуальних труднощів: незрозумілим залишається механізм зв'язку свідомого досвіду з ухваленням рішень, формуванням намірів і регуляцією поведінки. Це зумовлює суперечність між теоретичними припущеннями та емпіричними даними й актуалізує проблему пояснення систематичної відповідності між свідомістю та поведінкою, яка в межах епіфеноменалізму набуває парадоксального характеру.

Додатковим аргументом проти цієї концепції є проблема пояснювальної надлишковості: якщо поведінка повністю детермінована нейронними процесами, свідомість утрачає пояснювальну цінність, що суперечить принципу економії теоретичних побудов. Натомість сучасні дані нейронаукових досліджень указують на участь свідомості в інтеграції інформації, оцінці альтернатив і формуванні поведінкових стратегій. За таких умов інтерпретація свідомості як епіфеномена знижує пояснювальну адекватність, що уможливило розгляд епіфеноменалізму як концептуально нестійкого підходу, неузгодженого із сучасними емпіричними результатами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема природи свідомості та її ролі в когнітивних процесах активно досліджується як у філософії свідомості, так і в сучасній когнітивній нейронауці. У класичних філософських підходах свідомість часто трактується як явище, що супроводжує нейронні процеси, але не має власної причинної ефективності. Однак актуальні міждисциплінарні дослідження дедалі частіше піддають сумніву таке тлумачення.

У сучасній філософії розуму значна увага приділяється так званій «важкій проблемі свідомості», що стосується пояснення природи суб'єктивного досвіду та його співвідношення з нейронними процесами. Як зазначають Л. Меллоні (L. Melloni), Л. Мудрік (L. Mudrik), М. Піттс (M. Pitts) та К. Кох (C. Koch), дослідницька парадигма поступово зміщується від суто абстрактних дискусій до емпіричного аналізу нейронних механізмів, які зумовлюють свідоме сприйняття [1].

Важливим напрямом сучасних досліджень є вивчення когнітивних і нейронних механізмів ухвалення рішень. Зокрема, Т. Акам та колеги (T. Akam et al.) обґрунтовують роль передньої поясної кори та інших структур мозку, що беруть участь у прогнозуванні станів середовища та розробленні адаптивних поведінкових стратегій [2]. Ці результати підтверджують складну організацію когнітивних процесів, у яких взаємодіють свідомі та несвідомі механізми.

Вагомий вплив на сучасну нейронауку мають моделі, що трактують мозок як прогностичну систему. У межах парадигми predictive processing мозок постає як ієрархічна архітектура обробки інформації, яка постійно генерує передбачення щодо сенсорних сигналів і мінімізує помилку прогнозу. Зокрема, К. Фрістон та колеги (K. Friston et al.) розвивають модель sophisticated inference, що описує когнітивну діяльність як процес безперервного оновлення внутрішніх моделей світу [3].

Подальший розвиток ці ідеї знаходять у концепції active inference, яка розглядає поведінку організму як результат активної взаємодії із середовищем для мінімізації помилки передбачення. У своїх працях М. Аллен (M. Allen), А. Леві (A. Levy) та К. Фрістон

(К. Friston) доводять, що інтеграція інтероцептивної та сенсорної інформації є важливим чинником у формуванні суб'єктивного досвіду [4]. К. Гесп та співавтори (С. Hesp et al.) обґрунтовують, що емоційні стани формуються в межах механізмів глибинного активного інференсу, де афективні переживання виникають унаслідок інтеграції інтероцептивних сигналів організму та когнітивних моделей передбачення [5]. З огляду на це, емоції трактуються не лише як реакції на зовнішні стимули, а й як частина складної системи регуляції поведінки, що забезпечує адаптацію організму до змін середовища. Такий підхід дає змогу інтерпретувати свідомі переживання як компонент багаторівневої системи передбачення, у якій взаємодіють когнітивні, емоційні та фізіологічні механізми.

Таким чином, у межах цієї моделі свідомість розглядається як елемент системи ментальної каузальності, у якій внутрішні стани організму впливають на поведінку через механізми прогнозування та регуляції. Свідомі процеси не лише супроводжують нейронну активність, а й беруть участь у її організації, що прямо суперечить епіфеноменалізму.

Окрему увагу в сучасній науці приділяють ролі пам'яті як активного когнітивного ресурсу. Досліджуючи механізми «мовчазної робочої пам'яті» (activity-silent working memory), А. Бойкерс (А. Voescers) зі співавторами доводять її тісний зв'язок з епізодичною пам'яттю та процесами реконструкції досвіду [6]. Ці результати вказують на те, що когнітивні репрезентації можуть зберігатися в латентних станах нейронних мереж, що дає змогу мозку гнучко відновлювати контекст для ухвалення рішень. Такі результати підкреслюють важливість інтеграції різних когнітивних систем (пам'яті, уваги та прогнозування) у формуванні поведінкових стратегій.

Значний інтерес також викликають дослідження соціальної когніції та міжособистісної взаємодії. На основі метааналізу нейровізуалізаційних досліджень Ч. Фен та колеги (С. Feng et al.) обґрунтовують, що соціальне мислення пов'язане з функціонуванням складних нейронних мереж мозку, які забезпечують розуміння намірів інших людей, інтерпретацію їхньої поведінки та формування стратегій соціальної взаємодії [7]. Зокрема, до таких мереж належать ділянки префронтальної кори, темпоро-парієтального вузла та медіальної префронтальної системи, що беруть участь у процесах менталізації та прогнозування поведінки інших агентів. У своїх працях ці дослідження розвивають М. Шурц та співавтори (М. Schurz et al.). Вони пропонують ієрархічну модель соціального пізнання, згідно з якою соціальне мислення організоване як багаторівнева система когнітивної обробки інформації – від базових процесів сприйняття соціальних сигналів до складних форм інтерпретації намірів та мотивацій інших людей [8]. Такі результати засвідчують, що свідомість є необхідною умовою моделювання соціальної реальності та прогнозування поведінки інших агентів, що свідчить про її активну функціональну роль і суперечить уявленню про неї як побічний продукт нейронної активності.

Окрім того, сучасні дослідження соціального навчання показують, що когнітивні процеси ухвалення рішень охоплюють складні механізми оцінки невизначеності та прогнозування поведінки інших людей. Як зазначають О. Фельдман-Голл (О. Feldman-Hall) та М. Нассар (М. Nassar), соціальне навчання потребує постійної актуалізації очікувань щодо дій інших агентів і верифікацію соціальної інформації, що надходить із середовища [9]. У межах таких процесів людина формує когнітивні моделі поведінки інших осіб, які дають змогу адаптувати власні рішення до змінних умов соціальної взаємодії. З огляду на це, Д. Беркей (D. Berke) та А. Дженкінс (А. Jenkins) зазначають, що соціальне мислення пов'язане з формуванням складних когнітивних репрезентацій можливих сценаріїв взаємодії, що передбачає активну участь свідомих процесів у прогнозуванні поведінки інших людей і виборі оптимальних стратегій соціальної поведінки [10].

Це підтверджує, що свідомість виконує функцію підтримання когнітивного контексту, а отже, має причинне значення у формуванні поведінкових стратегій, що не узгоджується з епіфеноменалістським підходом.

Метою статті є критичний філософський аналіз епіфеноменалізму крізь призму сучасних нейробіологічних досліджень, а також обґрунтування тези про активну роль свідомості в процесах ухвалення рішень.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- 1) проаналізувати епіфеноменалізм у контексті проблеми ментальної каузальності та редукціоністських підходів у філософії свідомості;
- 2) дослідити сучасні нейробіологічні та когнітивно-нейронаукові моделі ухвалення рішень, зокрема механізми предиктивної обробки інформації та активного інференсу;
- 3) обґрунтувати казуальний статус свідомості в когнітивних процесах шляхом інтеграції філософського аналізу та емпіричних даних нейронауки.

Виклад основного матеріалу. Епіфеноменалізм у філософії свідомості традиційно розглядається як концепція, згідно з якою свідомі стани є побічним продуктом нейронних процесів і не мають власної причинної ефективності щодо поведінки [1]. У межах цього підходу свідомість розглядається як «супутнє явище» нейрофізіологічної активності, позбавлене впливу на формування рішень чи регуляцію поведінки. Упродовж тривалого часу така позиція здавалася переконливою з погляду редукціоністського фізикалізму. Проте новітні здобутки когнітивної нейронауки розкривають значно складнішу картину взаємодії нейронних механізмів та свідомих процесів.

Одним з основних напрямів роботи є аналіз нейронних механізмів ухвалення рішень. Зокрема, вивчення передньої поясної кори мозку доводить, що ця структура відіграє важливу роль у прогнозуванні наслідків дій і виборі адаптивних стратегій. Т. Акам та колеги (Т. Akam et al.) продемонстрували участь передньої поясної кори у формуванні моделей майбутніх станів середовища, що забезпечує модельноорієнтований вибір. Така складна когнітивна архітектура ставить під сумнів трактування свідомості як пасивного супроводу нейронної активності [2].

Подальший розвиток нейронаукових досліджень сприяє формуванню нових теоретичних моделей функціонування мозку. Однією з найвпливовіших є теорія предиктивної обробки інформації, згідно з якою мозок функціонує як система, що постійно генерує прогнози щодо станів світу та коригує їх на основі сенсорних даних. Когнітивна діяльність у межах цієї моделі полягає у безперервному процесі мінімізації помилки передбачення, підкреслюють К. Фрістон та співавтори (К. Friston et al.). Це сприяє адаптації організму до змін середовища [3]. У такій системі свідомість виконує інтегративну функцію, забезпечуючи координацію складних когнітивних процесів.

Із філософського погляду такі моделі змінюють розуміння статусу свідомості. Якщо мозок функціонує як система активного передбачення, то свідомість не є пасивним епіфеноменом. Вона бере участь у відборі гіпотез, оцінці помилки передбачення та узгодженні когнітивних процесів. У межах такого підходу свідомість набуває ознак причинної ефективності, що суперечить епіфеноменалістській тезі про її каузальну незначущість.

З огляду на це, особливо важливим є питання про можливість зворотного впливу свідомих станів на нейронні процеси. Сучасні нейронаукові дослідження підтверджують, що когнітивні стани, пов'язані з увагою, намірами та очікуваннями, можуть модулювати нейронну активність, зокрема змінювати значущість сенсорних сигналів і впливати на процеси ухвалення рішень. Свідомість є не лише відображенням нейронної динаміки, а й чинником її організації.

Із позиції нейрофілософії це уможливило інтерпретацію свідомості як рівня каузальної організації, що реалізується через інтеграцію інформації та координацію когнітивних процесів. Такий підхід передбачає, що причинна ефективність свідомості є залежною від нейронних процесів і виникає у межах їх організації, що дає змогу уникнути як редукціонізму, так і дуалістичних інтерпретацій.

Розвитком цієї ідеї стала концепція активного інференсу, яка розглядає поведінку організму як результат проактивного формування моделей світу. Згідно із цією концепцією, мозок не просто реагує на зовнішні стимули, а й генерує гіпотези щодо структури реальності, коригуючи дії відповідно до цих моделей. Як доводять М. Аллен (M. Allen), А. Леві (A. Levy) та К. Фрістон (K. Friston), інтеграція інтероцептивної та сенсорної інформації є важливою умовою формування суб'єктивного досвіду і свідомих станів [4]. У межах цього підходу внутрішні сигнали організму відіграють важливу роль у регуляції когнітивних і емоційних процесів, забезпечуючи узгодження між фізіологічними станами та когнітивними моделями середовища. Такі ідеї реалізуються в дослідженнях глибинних афективних процесів. Як демонструють К. Гесп та співавтори (C. Hesp et al.), емоційні стани формуються внаслідок складних прогностичних механізмів, у яких мозок інтегрує інтероцептивні сигнали організму з когнітивними моделями навколишнього світу [5]. У такій інтерпретації афективні переживання розглядаються як результат процесів активного інференсу, що відображають оцінку організмом власного стану та умов середовища. Це уможливило розгляд емоцій та свідомих переживань як важливих елементів системи когнітивної регуляції поведінки.

У цьому контексті особливого значення набуває принцип вільної енергії (free energy principle), запропонований К. Фрістоном (K. Friston), згідно з яким мозок є системою, що прагне мінімізувати невизначеність через постійне оновлення внутрішніх моделей світу. Когнітивні процеси інтерпретують як різновид байєсівського інференсу, у межах якого організм формує гіпотези щодо причин сенсорних сигналів та коригує їх у процесі взаємодії з середовищем. З огляду на це, свідомість розглядають як один із механізмів інтеграції інформації, що узгоджує різні рівні когнітивної обробки інформації [3].

Із філософського погляду підхід predictive processing надає нові можливості для осмислення проблеми взаємодії свідомості та мозкових процесів. Якщо в межах класичних редукціоністських концепцій свідомість розглядається як побічний продукт нейронної активності, то в сучасних моделях мозок є активною системою побудови моделей реальності. У такій системі когнітивна діяльність не зводиться лише до пасивної обробки сенсорних сигналів, а передбачає постійне формування гіпотез щодо структури світу та їх корекцію в процесі взаємодії із середовищем.

У цьому контексті свідомість розглядають як механізм, що забезпечує інтеграцію інформації з різних когнітивних рівнів та підтримує узгодженість між внутрішніми моделями організму й сенсорними даними. Така інтерпретація дає змогу по-новому оцінити проблему причинної ролі свідомості, оскільки свідомі стани виконують функцію координації складних когнітивних процесів, пов'язаних із плануванням дій, оцінкою альтернатив та формуванням поведінкових стратегій.

Важливу роль у сучасних дослідженнях відіграє також аналіз пам'яті та когнітивних репрезентацій. Дослідження так званої activity-silent working memory показують, що когнітивні процеси охоплюють як активні, так і латентні нейронні стани, які взаємодіють із системами епізодичної пам'яті. Робоча пам'ять тісно пов'язана з механізмами реконструкції досвіду та контекстуальної інтеграції інформації [6]. Це доводить, що свідомі процеси відіграють важливу роль у підтриманні когнітивного контексту.

Із позиції нейрофілософії ці результати мають велике значення для переосмислення ролі свідомості в когнітивних процесах. Якщо робоча пам'ять пов'язана з механізмами реконструкції досвіду та інтеграції інформації з різних когнітивних систем, то свідомість є механізмом організації цього процесу. У цьому разі свідомі стани виконують функцію підтримання цілісності когнітивного контексту, що дає змогу людині враховувати попередній досвід, поточні умови середовища та можливі наслідки власних дій. Це підтверджує, що свідомість відіграє активну роль у формуванні поведінкових стратегій, а не є лише побічним ефектом нейронної активності.

Важливим напрямом сучасної нейронауки є також дослідження соціального мислення та взаємодії між людьми. Зокрема, Ч. Фен та колеги (C. Feng et al.) на основі метааналізу нейровізуалізаційних досліджень доводять, що соціальна когніція пов'язана з функціонуванням складних мереж мозку, які забезпечують розуміння намірів інших людей, інтерпретацію їхньої поведінки та формування стратегій соціальної взаємодії [7]. До таких мереж, зокрема, належать медіальна префронтальна кора, темпоро-парієтальний вузол та інші структури, пов'язані з процесами менталізації та прогнозування соціальної поведінки. Подальший розвиток цього напрямку представляють М. Шурц та співавтори (M. Schurz et al.), які пропонують ієрархічну модель соціального пізнання. Соціальне мислення організоване як багаторівнева система когнітивної обробки інформації, що поєднує основні процеси сприйняття сигналів зі складними формами інтерпретації намірів та мотивацій інших людей [8].

Такі результати підтримуються також дослідженнями соціального навчання та міжособистісної взаємодії. Як демонструють О. Фельдман-Голл (O. Feldman-Hall) та М. Нассар (M. Nassar), соціальне навчання вимагає складних механізмів оцінки невизначеності та прогнозування поведінки інших людей [9]. У процесах соціального мислення мозок формує складні когнітивні моделі можливих сценаріїв взаємодії, що передбачає участь свідомих процесів у формуванні поведінкових стратегій [10]. У цьому сенсі свідомість постає механізмом формування та оновлення когнітивних моделей соціальної взаємодії, що уможливорює розгляд її як компонента ментальної каузальності.

Нині зростає значення дослідження так званої «другоособової нейронауки», яка вивчає механізми безпосередньої соціальної взаємодії. Вона охоплює складні процеси взаємного прогнозування та координації поведінки між індивідами [11]. Як зазначають Д. Боліс (D. Bolis), Г. Дюма (G. Dumas) та Л. Шильбах (L. Schilbach), міжособистісна взаємодія передбачає механізми нейронної синхронізації, які забезпечують узгодження поведінки між учасниками соціальної комунікації [12].

Окрім того, сучасні дослідження демонструють, що когнітивні процеси ухвалення рішень пов'язані з механізмами рекурсивного мислення, які дають змогу людині враховувати наміри інших агентів у стратегічних ситуаціях. Як стверджують С. Чжень (S. Zhen) та Р. Ю (R. Yu), ці процеси пов'язані з активністю специфічних ділянок мозку, відповідальних за соціальне прогнозування та стратегічне мислення [13].

У сучасних дослідженнях когнітивної нейронауки зростає значення аналізу фундаментальних принципів організації мозкових процесів. Зокрема, у межах сучасних теоретичних підходів формується уявлення про мозок як систему, що функціонує на основі байєсівських принципів обробки інформації. З огляду на це, науковці пропонують концепцію так званої «байєсівської механіки», згідно з якою когнітивні системи інтерпретують як структури, що формують і оновлюють переконання щодо причин сенсорних сигналів та станів середовища [14]. Такий підхід підкреслює активну роль внутрішніх моделей у регуляції поведінки та формуванні когнітивних стратегій.

Важливим напрямом сучасних досліджень є також вивчення нейронних механізмів предиктивної обробки інформації у різних ділянках мозку. Дослідники демонструють, що порушення механізмів прогнозування пов'язане з дисфункцією певних мозкових структур, зокрема правого темпоро-парієтального вузла, який є важливим чинником у процесах соціального пізнання та інтерпретації поведінки інших людей [15]. Це засвідчує, що предиктивні механізми є важливими елементами когнітивної архітектури мозку.

Окрім того, результати сучасних нейрокогнітивних досліджень переконливо свідчать, що складна мережева організація мозку є фундаментальною передумовою функціонування когнітивних процесів. Науковці доводять, що їх ефективність визначається насамперед ступенем інтегрованості різних функціональних систем мозку, яка забезпечує цілісність і скоординованість перебігу когнітивної діяльності, зокрема у вимірах пам'яті, емоційної регуляції та соціального пізнання [16].

Особливий інтерес викликають дослідження мотиваційних механізмів пізнання. Зокрема, Г. Слінгер (G. Slinger) підкреслює, що пізнавальна активність людини визначається насамперед механізмами дослідницької поведінки та когнітивної цікавості, які стимулюють пошук нової інформації та сприяють формуванню адаптивних стратегій взаємодії із середовищем [17]. З огляду на це, свідомість розглядається як важливий компонент системи когнітивної регуляції, що забезпечує інтеграцію мотиваційних, емоційних і когнітивних процесів.

Ці дослідження не лише описують кореляції між свідомими та нейронними процесами, а й указують на їхню функціональну взаємодію. Це дає змогу поставити під сумнів основне положення епіфеноменалізму про відсутність причинної ролі свідомості та перейти до її інтерпретації як активного елемента когнітивної архітектури.

Аналіз сучасних нейробіологічних і філософських підходів дає змогу стверджувати, що епіфеноменалістська інтерпретація свідомості не здатна пояснити її функціональну роль у когнітивних процесах. Натомість свідомість доцільно розглядати як компонент системи ментальної каузальності, що бере участь у формуванні поведінкових стратегій та організації нейронної активності.

Узагальнення сучасних філософських та нейробіологічних підходів до проблеми ролі свідомості в когнітивних процесах дає змогу виокремити принципові відмінності між епіфеноменалістською інтерпретацією свідомості та сучасними нейронауковими моделями. Для наочності ці відмінності представлено в табл. 1.

Сучасні нейробіологічні дослідження не лише підтверджують функціональну значущість свідомості, а й піддають сумніву основне положення епіфеноменалізму про відсутність її причинної ролі. Якщо в межах епіфеноменалістської концепції свідомість розглядають як пасивний супровід нейронної активності, то сучасні підходи демонструють її залученість до процесів формування поведінкових стратегій та ухвалення рішень.

Із філософського погляду це означає, що проблема ментальної каузальності не може бути розв'язана в межах редукціоністського фізикалізму. Дані когнітивної нейронауки засвідчують, що формування поведінкових стратегій, оцінка альтернатив і прогнозування можливих наслідків дій пов'язані з інтеграцією різних когнітивних систем, у яких свідомість виконує не лише описову, а й функціонально-каузальну роль.

Сучасні нейронаукові моделі дедалі частіше розглядають когнітивну діяльність як результат взаємодії багаторівневих систем обробки інформації. Формування поведінкових стратегій, ухвалення рішень та оцінка можливих наслідків дій передбачають інтеграцію сенсорних сигналів, емоційних станів, пам'яті та соціального досвіду. Свідомість у такій системі є механізмом координації цих процесів, забезпечуючи узгодженість між різними когнітивними рівнями, що свідчить про її причинну ефективність.

Таблиця 1

**Порівняння епіфеноменалістської та нередукціоністської інтерпретацій
ролі свідомості**

Характеристика	Епіфеноменалізм	Нередукціоністські підходи (нейрофілософські інтерпретації)
Статус свідомості	Побічний продукт нейронної активності	Функціонально значущий компонент когнітивних процесів
Причинна роль	Відсутня	Має причинну ефективність у формуванні поведінки
Взаємодія з мозком	Одностороння залежність від нейронних процесів	Двостороння каузальна взаємодія між свідомими та нейронними процесами
Ухвалення рішень	Рішення формуються тільки нейронними процесами	Свідомість бере участь у прогнозуванні та виборі поведінкових стратегій
Теоретичні засади	Редукціоністський фізикалізм	Нередукціоністські та нейрофілософські моделі (predictive processing, active inference)
Роль когнітивних систем	Мінімальна або відсутня	Інтеграція пам'яті, емоцій, соціального мислення

Джерело: узагальнено автором на основі [3–5; 14–17]

Особливої значущості у цьому контексті набувають сучасні теоретичні підходи, зокрема predictive processing та active inference. У межах цих моделей мозок постає як система активного передбачення, що постійно генерує гіпотези щодо майбутніх станів середовища і коригує їх на основі сенсорної інформації. Свідомість у такій системі є механізмом інтеграції інформації з різних когнітивних рівнів і бере участь у регуляції поведінки, що не узгоджується з епіфеноменалістською тезою про її каузальну незначущість.

Здійснений аналіз дає змогу констатувати, що сучасні нейробіологічні та нейрофілософські підходи пропонують цілісне розуміння ролі свідомості в когнітивній діяльності людини. Свідомість постає не лише супроводом нейронної активності, а й важливим елементом когнітивної архітектури мозку, що має причинне значення для інтеграції інформації, формування прогнозів та регуляції поведінки.

Таким чином, процеси ухвалення рішень та соціального пізнання ґрунтуються на складній взаємодії свідомих і несвідомих механізмів. Це дає підстави стверджувати, що свідомість є дієвим чинником ментальної каузальності, а епіфеноменалістська інтерпретація теоретично обмежена й потребує перегляду крізь призму новітніх досягнень когнітивної нейронауки.

Висновки. Аналіз сучасних нейробіологічних досліджень дає змогу зробити висновок про необхідність перегляду епіфеноменалістської інтерпретації свідомості у філософії розуму. Отримані результати підтверджують, що когнітивні процеси ухвалення рішень, формування поведінкових стратегій та соціальної взаємодії пов'язані зі складною інтеграцією нейронних, когнітивних і афективних механізмів, у якій свідомість виконує функціонально значущу роль.

Із філософського погляду це означає, що проблема ментальної каузальності не може бути адекватно пояснена в межах епіфеноменалізму та редукціоністського фізикалізму. Дані сучасної когнітивної нейронауки підтверджують, що свідомі стани беруть участь у формуванні когнітивних моделей, інтеграції інформації та регуляції поведінки, а отже, мають причинну ефективність у когнітивних процесах.

Сучасні теоретичні підходи, зокрема predictive processing та active inference, дають змогу розглядати мозок як систему активного прогнозування, у межах якої свідомість є механізмом координації та інтеграції багаторівневих когнітивних процесів. З огляду на це, свідомість постає не як побічний продукт нейронної активності, а як елемент когнітивної архітектури, що має каузальне значення.

Отже, епіфеноменалістська концепція свідомості є теоретично обмеженою, оскільки не здатна пояснити роль свідомих процесів в ухваленні рішень, формуванні поведінкових стратегій та соціальному пізнанні. Це обґрунтовує необхідність переходу до нередукціоністських підходів, у межах яких свідомість розглядається як елемент системи ментальної каузальності.

Перспектива подальших досліджень полягає у розвитку міждисциплінарних підходів, що поєднують філософський аналіз, нейрофілософію та емпіричні дані нейронауки з метою глибшого розуміння природи свідомості та її причинної ролі в когнітивній діяльності людини.

Список використаної літератури

1. Melloni L., Mudrik L., Pitts M., Koch C. Making the hard problem of consciousness easier. *Science*. 2021. Vol. 372, № 6545. P. 911–912. DOI: <https://doi.org/10.1126/science.abj3259>
2. The anterior cingulate cortex predicts future states to mediate model-based action selection / T. Akam et al. *Neuron*. 2021. Vol. 109. № 1. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.neuron.2020.10.013>
3. Friston K.J., Da Costa L., Hafner D., Hesp C., Parr T. Sophisticated inference. *Neural Computation*. 2021. Vol. 33. № 3. P. 713–763. DOI: https://doi.org/10.1162/neco_a_01351
4. Allen M., Levy A., Parr T., Friston K.J. In the body's eye: The computational anatomy of interoceptive inference. *PLoS Computational Biology*. 2022. Vol. 8. № 9. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pcbi.1010490>
5. Hesp C., Smith R., Parr T., Allen M., Friston K.J., Ramstead M.J.D. Deeply felt affect: The emergence of valence in deep active inference. *Neural Computation*. 2021. Vol. 33. № 2. DOI: https://doi.org/10.1162/neco_a_01341
6. Beukers A.O., Buschman T.J., Cohen J.D., Norman K.A. Is activity-silent working memory simply episodic memory? *Trends in Cognitive Sciences*. 2021. Vol. 25, № 4. P. 284–293. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tics.2021.01.003>
7. Common brain networks underlying human social interactions: Evidence from large-scale neuroimaging meta-analysis / C. Feng et al. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. 2021. Vol. 126. P. 289–303. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.03.025>
8. Toward a hierarchical model of social cognition / M. Schurz et al. *Psychological Bulletin*. 2021. Vol. 147. № 3. P. 293–327 DOI: <https://doi.org/10.1037/bul0000303>
9. FeldmanHall O., Nassar M.R. The computational challenge of social learning. *Trends in Cognitive Sciences*. 2021. Vol. 25. № 12. P. 1045–1057. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tics.2021.09.002>
10. Berkay D., Jenkins A.C. A role for uncertainty in the neural distinction between social and nonsocial thought. *Perspectives on Psychological Science*. 2023. Vol. 18, № 2. DOI: <https://doi.org/10.1177/17456916221112077>
11. Lehmann K., Bolis D., Friston K., Schilbach L., Ramstead M.J.D., Kanske P. An active-inference approach to second-person neuroscience. *Perspectives on Psychological Science*. 2023. Vol. 19, № 6. P. 1–21. DOI: <https://doi.org/10.1177/17456916231188000>
12. Bolis D., Dumas G., Schilbach L. Interpersonal attunement in social interactions. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*. 2023. Vol. 378. № 1870. DOI: <https://doi.org/10.1098/rstb.2021.0365>
13. Zhen S., Yu R. Neural correlates of recursive thinking during interpersonal strategic interactions. *Human Brain Mapping*. 2021. Vol. 42, № 7. P. 2128–2146. DOI: <https://doi.org/10.1002/hbm.25355>

14. On Bayesian mechanics: A physics of and by beliefs / M. J. D. Ramstead et al. *Interface Focus*. 2023. Vol. 13, № 3. DOI: <https://doi.org/10.1098/rsfs.2022.0029>
15. Masina F., Pezzetta R., Lago S., Mantini D., Scarpazza C., Arcara G. Disconnection from prediction: The role of right temporoparietal junction in predictive processing. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. 2022. Vol. 138. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2022.104713>
16. Slinger G., Otte W.M., Braun K.P.J., van Diessen E. An updated systematic review and meta-analysis of brain network organization in focal epilepsy: Looking back and forth. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. 2022. Vol. 132. P. 211–223. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.11.028>
17. Whalley K. Investigating curiosity. *Nature Reviews Neuroscience*. 2021. Vol. 22. P. 386–387. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41583-021-00469-1>

CRITIQUE OF EPIPHENOMENALISM THROUGH THE PRISM OF NEUROBIOLOGICAL EVIDENCE OF THE ACTIVE ROLE OF CONSCIOUSNESS IN DECISION-MAKING

Mykhailo Zhylin

*Odesa National Maritime University,
Department of Practical Psychology,
Mechnikova str., 34, 65029, Odesa, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-2898-4403>*

The article presents a philosophical analysis of epiphenomenalism in the context of contemporary neurobiological research on consciousness. The object of the study is epiphenomenalism as one of the fundamental concepts in the philosophy of mind, within which conscious states are interpreted as a byproduct of neural processes, lacking causal efficacy in influencing the formation of behavior. The subject of the study is the analysis of modern neurobiological data indicating the active involvement of consciousness in decision-making processes. The relevance of the research is determined by the growing interest in the interaction between the philosophy of mind and contemporary neuroscience, which creates new opportunities for reconsidering classical theories of consciousness. The aim of the article is to critically examine epiphenomenalism and substantiate the thesis of the causal role of consciousness based on findings from cognitive neuroscience. The research methodology is based on an interdisciplinary approach combining philosophical analysis, neurophilosophy and interpretation of empirical neuroscientific data. Particular attention is paid to contemporary research on the neural mechanisms of decision-making, including the role of the prefrontal cortex, the salience network, and the brain's predictive systems, which reflect the complex interaction between conscious and unconscious processes. Contemporary theoretical models, especially predictive processing and active inference, allow consciousness to be interpreted as a functionally significant component of cognitive activity. The results of neuroscientific studies indicate the necessity of revising reductionist interpretations of consciousness and support the view that conscious states play an integrative role in the formation of cognitive models, behavioral strategies and human decision-making. The study contributes to the development of interdisciplinary research at the intersection of philosophy of mind, neurophilosophy and cognitive neuroscience. These findings also highlight the importance of integrating philosophical reflection with empirical neuroscientific evidence in contemporary studies of consciousness.

Key words: consciousness, epiphenomenalism, neurobiology, decision-making, neurophilosophy, predictive processing, active inference.

Дата першого надходження статті до видання: 24.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026